

MENTAN OG KATEGORISERING

06-12-2023

Reflekti nsspurningar

Hv r   sínum lag   10 minuttir:

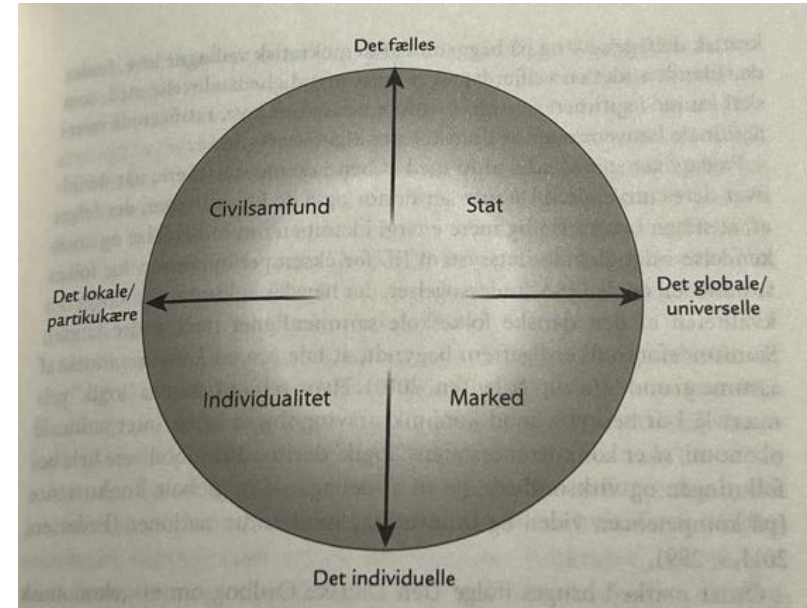
- Hugsa um dagsins tekst um kategorisering og mentan og um hvussu hesi fyribrygdi síggjast aftur   Føroyum.
- Skrivi tykkara tankar niður

Brotlinjur og dilemma

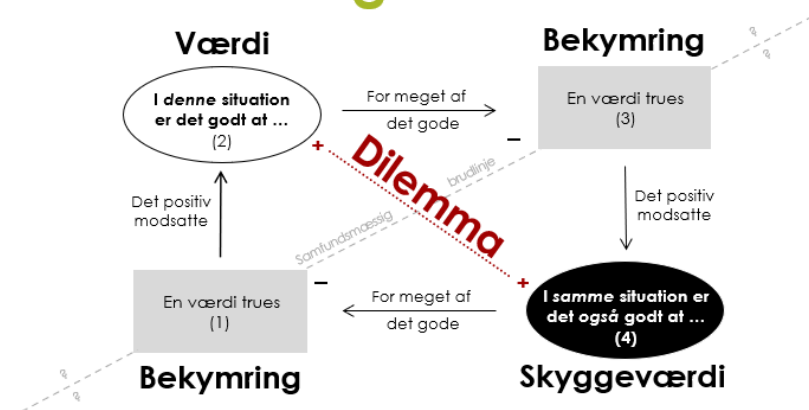
Kategorisering er neyðug og natúrlig, men kann samstundis vera óheppin og kompleks.

Samspæl ímillum **kategorisering** og **mentan** kann vera viðvirkandi til at fæsthalda og fremmandagera fólk í sínum egna samfelag

Kategorisering millum *vit* og *tit* er við til at konstruera samfelagsligar *brotlinjur* og *dilemma*

Dilemmadiagram

Kilde: Carsten Pedersen: *Praksisfilosofi – faglig refleksion på tværs af professioner*, Akademisk Forlag, 2011, s. 264 – inspireret af D. D. O'Mann: *Kernekvaliteter*, JP-forlaget, 2002.

Kategorisering

Hvat sigur orðabókin?

kategorisere -ede, -t

flokka; ts. s. *klassificere*

kategori -en, -er

[Ljóðfíla](#) | [Deil orð](#) | [Send viðmerking](#)

- 1 (*heimsp.*) flokkur, slag, kategori (*t.d.* tíð, rúm, orsök, sum vit fata tilveruna við)
- 2 bólkur, flokkur; *valgt efter disse kategorier* valt eftir hesum flokkum
- 3 (*løgfr.*) *ejendom, der kun kan gå i arv til visse kategorier af arvinger* ogn við bundnum arvarað; ættaróðal
- 4 slag; *det er en anden k. af mennesker, der findes i vore fængsler* tað er eitt annað slag av fólki, sum er í okkara fongslum

Hvad betyder det at kategorisere?

kategorisere, v. (l. br.) opstille, danne en kategori; indordne i kategorier; klassificere.

Kategorisering – hví?

Vit systemisera okkara umheim við at kategorisera, tað hava menniskju altíð gjørt.

Tað er alneyðugt hjá okkum at kategorisera sosialt, fyri at skapa og rót festa okkara egnu positiva og sosiala samleika.

Vit kategorisera okkum inn í og út úr ymiskum kategorifelagskapum, t.d. kyn, aldur, klassa arbeiði nationalitet, etnecitet osv.

Vit kategorisera okkum inn í teir felagsskapir, har vit kenna okkum aftur viðvíkjandi kenslum og virðum

Ígjøgnum kategorisering búnast eitt **mentunarsýn**, sum sigur okkum hvussu vit skulu vera og hvussu vit skulu reagera kensluliga, bæði saman við teimum í okkara kategori og í øðrum kategorium

Sosial kategorisering er hornasteinurin í okkara forstáilsí av sosialum handlingum

Kategorisering – hvat?

- Kategorisering byrjar langt áðrenn barnið er tilvitað um hetta
- Kategorisering hjálpir barninum at systematisera sínar royndir og samstundis ogna sær ein hátt at síggja umheimin
- Tær socialu kategoriseringarnar eru uppskriftir til hvussu vit skulu handla og hvussu vit vænta at onnur handla
- Í gerandisdegnum virka sosialar kategoriir sum leiklutir/rollir har vit liva okkum inn í væntanir, krøv og rættindi sum tilhoyra hvørjari einstakari kategori
- Hetta gera vit sum børn, langt áðrenn vit hava vit til at skilja at ymiskur etnicitetir eru til ella ymiskar grupper og grupperingar eru til

Kategorisering

Tá Gitte sigur, at Samuel ikki er ein *rættur dani*, so er hon í ferð við at registrera og kanna hvussu hon brúkar tær ymisku kategoriirnar, sum hon lærir um í gerandisdegnum.

Hon hoyrir dagliga hvussu tey vaksnu kategorisera, t.d. drong/gentu, barn/vaksin, mammu/pápa, ljóshærd/myrkhærd danskara/ikki danskara o.s.fr. Og nú roynir hon seg sjálv við kategorisering og sigur tí at Samuel ikke er "ein rættur danskari".

Tað sum Gitte sigur er púra meinaleyst. Her liggja ongir tankar aftanfyri, so sum racisma.

Tað sum liggur í hesum er tó, at tá kategoriseringarnar vera etableraðar innibera tær ofta gróðrarbotn ella tendensir sum føra við sær kompleksar prosessir sum handla um diskriminátión, rasismu og solidaritet ímillum mennisju.

Dikotonomisering og komplementarisering

Dikotonomisering	Komplementarisering
Vit býta menniskju upp í bólkar út frá mótsetningum: <i>Vit og tey, kvinnur og menn, ung og gomul, føroyingar og útlendingar, kristin og muslimar o.s.fr.</i>	Tað allir bólkar hava í felag: <i>Øll eru menniskju, hava eina søgu, hava eitt móðurmál, hava ein átrúnað o.s.fr.</i>
Munurin í bólkinum	Felags eyðkennir fyri allar bólkar
Signalerar munin og at vit eru ymisk frá øðrum bólkum	Signalerar javnvirði og at vit hava felags eyðkennir við aðrar bólkar

Dikotonomisering og komplementarisering er neyðug fyri at vit kunnu skilja hvørji vit eru og hvønn bólík vit hoyra til. At kenna okkara samleika

Problematikkurinn við dikotonomisering og kompletementarising

Nøkur síggja seg sum tey *røttu* og onnur sum tey *skeivu*:
Gitte kategoriserar seg sjálva sum ein *rættan* dana, ímeðan hon ikki kategoriserar Samuel sum ein dana á sama hátt sum hon.

Casein við Samuel, Gitte og Magnus er ein órógvandi og óheppin kategorisering, tí her hendir ein stereotypisering av Samuel út frá nationalum og etniskum kategorium. Hóast Samuel er føddur og uppvaksin í Danmark, so verður hann, í eygunum á Gitte, sæddur at vera ørðvísi, tí hann hevur eina mammu sum er fødd og uppvaksin í Irak.

Problematikkurin í kategorisering

- Situationsforklaring av atferð, handling og frávikum:

- Um Magnus slær Gitte
- Vit grundgeva út frá støðuni
- Vit forsvara
- Mamma Gitte fer nú at hjálpa henni við at fyribyrgja at hetta hendur aftur
- Um atferðin hjá einum, sum vit kategorisera okkum við víkir frá, so tosa vit um støðuna, sum førði til atferðina

- Egenskabsforklaring av atferð, handling og frávikum:

- Um Samuel slær Gitte
- Vit grundgeva út frá okkara ymisku virðum
- Mamma Gitte gevur henni góð ráð fyri at sleppa sær undan, t.d. at hon ikki skal spæla við Samuel
- Um atferðin hjá einum, sum vit *ikki* kategorisera okkum við víkir frá, so tosa vit um, at tey eru øðrvísi og at "*tey eru so ella so*"

Stereotypisering er:

Einfaldar lýsingar av okkara hugsanum/fordómum um ávísar kategoriir

Kanska er ein pinkalítil sannleiki í stereotypisering

Lýsingarnar eru ofta stívar, simplificeraðar, yvirdrivnar, negativar, tendensiøsar og stírnar.

Stereotypisering styrkir samanhald í tí bólkinum, sum man sjálvur sær seg sum lim av

Tá vit hittast hava vit eina væntan til atferð út frá okkara fordómum

Stereotypisering sæst best, tá fólk ikki kennast, men vita hvørja kategori onnur hoyra til

Tað vandamikla er um stereotypisering mennir seg til fíggindaskap og heilir fólkabólkar blíva sæddir sum hóttanir ...

...og at stereotypisering mennist til sjálvupfyllandi profetiir, samfelagsliga rangordning og polarisering

Við stereotypisering vera fólk ofta lýst við klichéum og einfaldingum út frá mentunarlíggum, statískum og siðbundnum eyðkennum

Stigmatisering

Stigmatisering er ein proces har persónar fáa tilskrivað nakrar neiligar eiginleikar. Hesir líma seg fæstar, sum ein etikett.

Goffman tosar um trý sløg:

1. Kropsligt stigma
2. Karakter stigma
3. Etniskt stigma

(s.279)

Stigma kann lýsast sum ein løstur, ein skamblettur, eitt sár ella ein skaði.

Stigmatisering kan, í ringasta føri, føra til neiliga sjálvsfatan ella atferð, sum vit so byrja at liva upp til.

Um Samuel verður sæddur sum ein *ikki dani*, so fer hann, við tíðini, at liva seg inn í rolluna og hetta fer síðani at hanga við restina av lívinum

Diskriminación

- Hugtakið verður mest brúkt, tá mismunur verður gjørdur av illegitimum orsökum
- Diskriminátón kann bæði vera tilvitað og beinleiðis ella tilvindarlig, ótilvitað og óbeinleiðis
- Ein persónur kann kenna seg diskriminiseraðan av einum øðrum persóni uttan at hin veit av, at hann hevur gjørt eina diskriminerandi gerð.
- Diskriminátión kann gerast ein avleiðing, tá eginleikaforkláringer legitimera námsfrøðilig átøk.
- Dømi um sigøjnara flokkar í Helsingør, har ein heilur bólkur av børnum vóru sett í serligar skúla flokkar, har kommunan seinni var ákærð fyri rásuskilnað við at stovna hesar.

Skulu vit so als ekki kategorisera?

- Kategoriserin er alneyðug fyri at kunna virka í gerandisdegunum
- Dømir: Børn-vaksin, ung-gomul, kvinnur-menn, lærari-næmingur o.s.fr.
- Børn prøva seg sjálvi av við at kategorisera fyri at forma sín egna samleika
- Gitte sum roynir við kategorisering, við at koyra seg og Samuel í hvørn sína kategori
- Tað sum er óheppið í døminum er, at kategoriseringin byggir á eginleikaforklárar og at Gitte í framtíðini *kann* fara at kategorisera allar gerðir hjá Samuel út frá, at hann ikki er *rættur dani*, sum so gert ein stigmatisering av Samuel.
- Samanumtikið er tað processin í kategorisering sum er problematisk
- Um mamma Samuel var norsk, so hevði kategoriseringin av Samuel, sum ikki *rættur dani*, sæð ørvísi út.

Raporterað diskriminación og upplivað diskriminación

- Hetta er áhugavert, tí hvør er tað sum ger vært við seg og hvør er tað sum ikki ger vært við seg?
- Tað eru ofta tey sum standa sterk, sum siga frá um diskriminación ella mismun

Bara menn: Fyrsta slipsalandsstýri í 18 ár

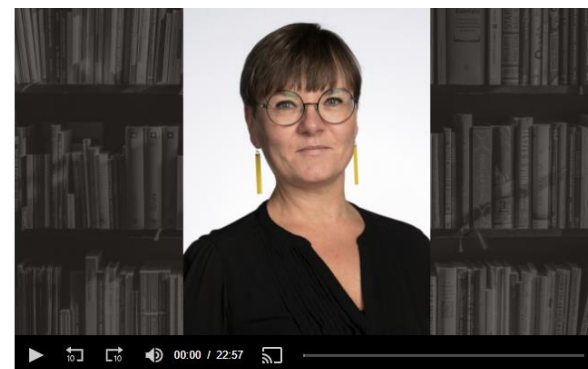
§ 266 b. Tann, sum alment ella við størri útbreiðslu í hyggju setir fram útsøgn ella boðskap, ið hóttir, spottar ella eyðmýkir persónsbólk orsakað av rasu, húðarliti, tjóðskaparligum ella etni, uppruna, trúgv, kynsligum samleika ella breki, verður revsaður við sekt ella fongsli í upp til...

5. grein snýr seg um javn-rætt:

- Øll eru á jøvnum føti og hava sama rætt til lógar-vernd
- Manna-munur eigur at verða for-boðin, og ansast skal eftir, at eingin verður fyrri mis-muni.
- Tryggjast skal, at fólk, ið bera brek, hava líka góðar møgu-leikar sum tey, ið ikki hava brek.

Gaíni & Johansen

04-01-2023

Sigri M. Gaíni tosar við Ivonnu A.S. Johansen um Ph.D.verkætlan hennara, sum snýr seg um børn og kyn.

Hvussu síggjast kynsrollurnar aftur í føroyskum barnagørdum? Og er kyn fyrst nakað, sum vit eru fødd við, ella er tað í grundini sosialt konstruerað?

demokratia

BUPL: Det skal være lettere at være mandlig pædagog

BUPL kender ikke til mange institutioner, der har særregler for mandlige pædagoer. Alligevel synes fagforeningen, at debatten er vigtig.

Javnstøðu
nevndin

Kategorisering

+ (pluss)

Legitim kategorisering

Fyri at fata verðina og skilja tað sosiala

Dikotonomisering: munurin á bólum

Komplementarisering: Tað allir bólkar hava í felag

- (minus)

Illegitim kategorisering

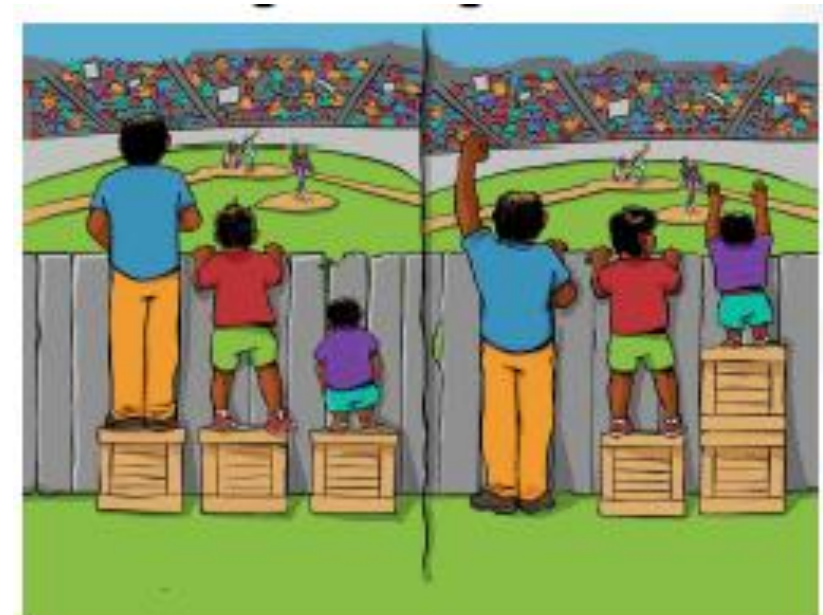
Stereotypisering: foreinklaðar forkláringar um onnur

Stigma: Negativir eiginleikar við persónum

Diskriminátión: At gera mismum á persónum ella bólum

Javnstöðaða er eisini eitt mál í námsfrøðiligum virksemi í Føroyum

- Sambært lóg hava øll børn við serligum tørvi somu rættindi, men...
- ... avgerandi spurningurin er sjálvt námsfrøðiliga virksemi í gerandisdegnum
- §5, stk.2 nevnr einans hølismstøður og námsfrøðiligt tilboð
- Børn við skerdum førleikum hava rætt til somu møguleikar til at mennast sosialt, kensluliga, kropsliga, menturnarliga o.s.fr.
- **Hvat er so eitt námsfrøðiligt tilboð til eitt barn við serligum tørvi?**

Javnstöðaða ella javnvíðgerð

§ 5. ³⁾ Børn við serligum tørvi hava rætt til tilboð um pláss á dagstovni og dagrøkt á jøvnum føti við onnur børn, sum búa í kommununi, sambært § 3.

Stk. 2. Til børn við serligum tørvi verða veittar nøktandi hølismstøður og námsfrøðilig tilboð.

Stk. 3. ²⁾ Í ivamálum um tilboð skal veitast sambært hesi lóg, skal málið ávísast víðari til Almannaverkis, ið tekur avgerð.

Men nær tosa vit um javnviðgerð og nær tosa vit um serviðgerð?

- Javnviðgerð: øll hava nøkur grundleggjandi rættindi, so sum rættin til eitt móðurmál.
- Men hvat nú um tú ikki hevur talumál?
- Serviðgerð: Viðurkenningin av, at øll børn eisini eru í eini serstøðu, eru unikk. Eru partur av eini familju og eru ymisk etniskt, kulturelt, religiøst ella málsligt

Javnstøða	
Javnviðgerð	Serviðgerð
Viðurkenning av:	Viðurkenning av:
Øll eru líka og hava somu rættindi	Einstaklingurin er eitt sjálvstøðugt individ
	Einstaklingurin er partur av eini familju

Casein um Samuel: Námsfrøðingar arbeiða ikki viðurkennandi við at mæta Samuel við eini ímynd av irakiskum familjutraditiónum, barnauppaljing, átrúnaði ella kosti.

Mentan

Hvat sigur orðabókin?

kultur -en, -er

[Ljóðfíla](#) | [Deil orð](#) | [Send viðmerking](#)

- 1** mentan, siðmenning, menning, mentir, kulturur; *den romerske k. rómverska siðmenningin; han besidder høj k. hann er høggt mentaður; han er blottet for k. hann er mentanarloysingur; k. og mentalitet* mentan og lyndi
- 2** velting; *bring e et stykke jord under k. velta jørð; jord som ikke kan bringes under k. jørð sum ikki kann veltast*
- 3** røkt, aling

Hvad er definitionen på kultur?

"Kultur er den sammenhængende helhed af tro, moral, værdier og vaner, der tilsammen danner grundlaget for en befolknings adfærd, love og skikke." En befolknings kultur er ikke nødvendigvis sammenfaldende med sprog- og landegrænser. Der kan godt være mange kulturer inden for et lands geografiske grænser.

Tvær mentanarfatanir

Evolutionistisk mentanarfatan

- Fólk í ávísum kategoryum/londum eru hægri í hierarkinum en fólk í ávísum øðrum kategoryum/londum
- Tey hægri stillaðu vita, hvat er best fyri tey lægri stillaðu
- Samuel er lægri stillaður, tí hann er ikki eir *rættur dani*. Hann hevur ikki atgongd til somu mentan, virðir, normar og fatanir, sum ein *rættur dani* hevur
- Tað eru nógv dømir um hetta í øllum heiminum, t.d. hvussu danir hava sæð grønlendingar
- Námsfrøðiliga uppgávan er stór í mun til hesar fatanir, so hetta ikki gerst gróðrarbotnur fyri stereotypisering, stigmatisering og diskriminátión

Relativistisk mentanarfatan

- Allar mentanir eru unikkar, hava sína egnu søgu, logikk og loysnir upp á avbjóðingar og trupuleikar
- Fatanin av hvat tað góða lívið er hoyrir mentanini sjálvari til og er ikki nákað, sum skal lærast frá øðrum mentanum
- Allar mentanir javnt stillaðar
- Kan tykjast romantisk, men neiligu síðurnar kunnu gerast náationalisma, etnisk útreinsan o.l.
- Tí er kulturrelativismi ikki frígerandi, men kann fæsthalda mentanarlig mynstur, virðir og normar
- Í námsfrøðiligum virksemini sæst hetta aftur í mun til hvussu vit greiða frá orsøkum til t.d. umsorganarsvík, har áðurnevndu hugtøk *situatíonsforklára* støðuna hjá ressourcesterku familjuni og *egenskabsforklára* støðuna hjá ressourceveiku familjuni

Relativistisk mentanarfatan (framhald)

- Lisbeth er trist og aggressiv, tí foreldrini eru strongd (situatiónsforklárning)
- Ayse er trist og aggressiv, orsaka av mentunarlígu bakgrundini (egenskabsforklárning)

Námsfrøðiligu loysnirnar taka, við hesi fatan, ikki støði í hvørji tiltøk eru mest konstruktiv fyri at betra um støðuna hjá hvørki Lisbeth ella Aysu

Bæði evolutionistisk og relativistisk mentunarfatan forða fyri námsfrøðiligum loysnum, tá evolutionistisk hugsan einans hyggur at tí etniska og ikki tí sosialu støðuni og øvut kann relativistisk mentunarfatan brúkast sum argument hjá foreldrum til at greiða námsfrøðingum frá, at tey ikki skilja støðuna familjan er í, tí tey ikki hava somu mentan

Kontekstuel mentunarfatan

Við hesi fatan er forholðið millum kategorisering og mentan sum ein samfelagslig *brotlinja*, har bæði *tvístøður* í gerandisdegnum og í námsfrøðiligum virksemi vera skapt

Út frá eini kontekstuellari mentunarfatan síggjast eyðkennir hjá t.d. etniskum bólum, sum eyðkennir við uppruna undir ávísam søguligum, sosialum ella politiskum umstøðum.

Støðan skal heldur síggjast út frá aktuelli og lokalu støðuni og ikki út frá upprunaligu eyðkennum hjá mentanini

Eftir hesi fatan er tað upp til hvønn einstakan at avgera hvørji eyðkennir tey vilja taka fram. Við hesi fatan gerast eyðkennir subjektiv og ikki objektiv

Mørkini defineraðast innanífrá sjálvum bólkinum. Er tað húðarlitur (ljós-myrk), átrúnaður (kristin-muslimur) ella okkurt heilt annað sum hevur størstan týðning?

Mørkini millum sociokulturelt defineraðar bólkar eru socialt konstrueraðar

Til dømis er etnicitetur ein relatióin millum bólkar og ikki ein eiginleiki í sær sjálvum

Specifikku eyðkennini við bólum eru tessvegna skapt í samspælinum millum tað lokala

Fólk velja sjálvi sínar identitetsmarkørar

Kontekstuel mentanarfatan (framhald)

Hóast vit ikki identificera okkum fult og heilt við ávísar bólkar, so brúka vit útvaldar markørar frá ávísam bólki t.d. vit námsfrøðingar, vit føroyingar, vit HB-arar, vit foreldur o.s.fr.

Vit positionera okkum harvið bæði at hoyra til ávísar bólkar, samstundis sum vit posionera avstandin til ávísar normar, virðir ella eyðkennir

Søgan um Ayse

Kontekstuel mentunarfatan er tessvegna besta útgangsstøði í námsfrøðiligum virksemi (analýsa og reflektión)

Námsfrøðingar eru tí aktørar í forstáilsinum, sum verður skapt í sosiala kontekstinum og hava **magt** til at definera ella ingorera identitetsmarkørar

Samanumtøka

Sum námsfrøðingar skulu tit tí vera tilvitaði um, at tit eisini eru við til at konstruera *brotlinjur* millum *tey og vit*.

Ein barnagarður kann tí koma til at vera við til at forða børnum í at fáa somu lívsmøguleikar

Tí krevst at tit eru tilvitaði um hvørjar processir føra til illegitima kategorisering og minimera hesar sum mest

At øll børn eru unik og at nøkur børn hava tørv á og rætt til *serviðgerð* (§5)

Javnstøða í verki snýr seg tí um eina javnvág ímillum javnviðgerð og serviðgerð

Bólkaarbeiði

- Í 45 minuttir
- Framhald av byrjunarsurninginum.
- Hugsa um eina kategoriseringsprocess í føroyskari dagstovnamentan. Tað kann bæði vera ein væleydnað/legitim ella minni væleydna/illegitim.
- Tað kann bæði vera ein uppliving ella eitt ávíst fyribrygdi. Tað kann vera okkurt, sum tit sjálvi hava uppliva, ein fiktiv uppliving ella ein blandingur av báðum.
- Brúka hugtøkini frá dagsins teksti og tak endiliga onnur hugtøk í brúk frá undirvísingini.
- Tit kunnu gott brúka dilemmadiagrammið
- Vit enda við at tosa í felag um tað sum bólkarinr hava tikið fram